

"מיסיונרים" אירופאים, ושגם בהם למדו יהודים. אזכיר רק שהמיסיון אסור בסוריה, כך ש"מיסיונרים" אלה היו יותר שלחיו שרשות חינוך ונכסיות, ופחות מיסיונרים במשמעות הקלאסית של המושג. השכלה גבוהה בתקופת המנדט הצרפתי הייתה פה ושם אבל אך ורק מעטים יזם לכך, ורק בתחומים מוגדרים כגון: רואי חשבון. לא חסרו רופאים, ורוקחים ועורכי דין שרכשו את השכלתם מחוץ לסוריה וזרזו אליה לאחר מכן. השכלה הגבוהה באוניברסיטאות חסרות נעשה מסטרו, דגים יהודים – אך, בעשור האחרון, הורשו סטודנטים יהודים ללמוד, כמעט בללא הגבלות באוניברסיטאות חלב ודמשק. בכך, עלה משמעותיה מספר האקדמאים, בנות ובנים, בקרב שארית ה"השקטה" שם.

יהדות קושטלי סבלה ממשחור בחינוך פרמלי וגבוה. מחסור זה, והשאפה להשיג לימוד, היו גורם חשוב בהגירת יהדות קושטלי לחלב ובהשתלבותה שם.

בלוט משמעותית חלקה של ההשכלה התורנית – בעיקר בחלב. במקובלים היה שיהיה דמשק הייתה ידועה באמבוליס שהיו בה ושפקדו אותה: די אם נזכיר את הארי"י ואת מנחם"ן, את הקשרים עם המקובלים בצפת, בטבריה ובירושלים. אחרון המקובלים, הרב ניסים אינדבו, נפטר לפני מספר שנים בדמשק והשאיר אחריו הקהילה יתומה משועת והשכלה תורנית רצינית רחבת ידיים. יהדות חלב, חבדל, ידועה – עד לאחריה, ולאורך הדורות רבים, ברבניה, בשאלות ותשובות של זיינה, בחכמיה... רבנים בארץ כגון הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו התחננו על רבי חכמי חלב. מכונים כיום, תמצא רבנים, יוצאי חלב, מפורזות הרבנים ראשיים, בעלי עמדה, מפורזים ישראל בגולה. הם גם העמידו תלמידים רבים, ובענין מסודות חינוך תורני יתאספו בארץ ובגולה – ראה ישיבת מרת יוסף כדוגמה מובהקת. אצורות רבים של הגות, מחשבה ופסקי דין של רבני חלב פורסמו וזכו לתמורה עולמית. אצורות רבים עוד יותר שמורים בכתבי יד ומכילים למושיע שיוציאם לאור.

— איך היית מסוגל את יהודי קהילת חלב על פי השינויים שאנו נהגים כיום: יהודי חלוני, יהודי דתי, יהודי מסורתי, יהודי חרדי...

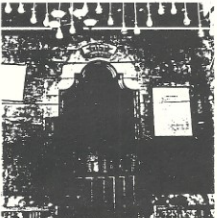
קשה לי להתמודד עם שאלה זו. מושגים אלה הינם זרים ליהודי שיצא לארץ מוסרית. הוא יודע שהוא יהודי עם סיגנון חלוני משלו, ברוב מסורת ישראל, עם הסובלנות כפי שתיארתיו קודם וחסר לחנות כלפי הזולת. אולי התשובה הנכונה לשאלה זו הינה ציטוט מתנ"ך יהודי חלבי

שאמר "סאעה אילק וסאעה לנכק", "שעה לך ושעה לאלוהיך", היינו שחכמת חיים היא לשלב צרכי העולם הזה והב' אבות המותרות עם מצוות אלוהים: מותר לך לאכול טוב, להתלבש טוב, ליהנות ממה שאלוהים נתן לך – אבל, אך ורק, בגבול המותר עמיי מסורת ישראל, וגבולות הטעם הטוב שהשתרש ביהודי העיר מדוריו דורות.

— האם ניתן להבחין במאפיינים מיוחדים במוסיקה יהודית סוריה או חלק ממנה?

כשמדובר על מוסיקולוגיה יהודית סורית, הרי שמוזר בעיקר על מוסיקת יהדות חלב; זוהי מוסיקה דתית שהיא עקתה מוסיקה ערבית קלאסית כגון זו של עבד אל-והאב, פריד אל-ארט, פירו, ואום קולתום או מיוצרי המוסיקה ה"חלבת" המוקלורטית – מה שנקרא "מואָפּאָחַת חַלְבִּיָּה". עמיות אלו הן עתקו, לאחר שנבנו עליהם פזמונים ומירטיים, ומירות ותשבחות... כך, כל שיר ערבי ידוע, וזה למקביל לו בעברית, אצל יהודי חלב. יום שבת הינו היום המהמאם ביותר לצינונים אלה, כך שמושיג "במקשות של שבת" מהווה חלק בלתי נפרד מהחיי יהודי חלב. חלק במקשות אלו עבר כבר וניהל נחלת עדות רבות בישראל ומחוצה לה.

היו אלה רבני חלב ופרנסיה שכתבו שירים בעבריים אלה – שמועתיים תמצא בראשי תיבות הבתים והפרקים של אותם פזמונים. אמנות המוסיקה הזו הפכה את הקהילה למונחית למקומיים שהינם תוכניות האב של הטונים השונים

במוזיקה המזרחית. לכל שבת נקבע מקאם מיוחד – לפי תוכן פרשת השבוע או לפי התרחשות אירוע כלשהו בקהילה. כך למשל, שבת פרשת "חיי שרה" שבה מסופר אודות מטירת שרה אימנו, חיבה שלל מגוננת התפילה של אותו שבת יהיו לפי מקאם החינאי שהיניו מקאם עם טונים עצובים וסולידיים. נוכחותו בתפילה

של אב טרי, שונלך לו, שאותו יש למול באותו שבוע, מחייבת את החוץ להפוך את מגנינות התפילה למקאם "צבא" שבו מרכיבי שמחה וששון. זוהי אמנות שלמה עם מספר רב של מקאמים ותימקאמים: רצט, ענים, צבא, חינאי. מהודר, סינא, מאהור... ואוי ואבוי לאותו חוץ שיטעה ויעבור ממקאם למקאם אחר שלא בצורה סדירה וקבילה על האוזן המוויקלית: כל הקהל חלבי היה קופץ לאור גרשותו לתחושה המוויקלית ומיסר חוץ סורר זה על בורתו.

מדע זה עבר מאוזן לאוזן, נלמד בעל פה ללא תווים, תוך כדי שימוש בתנועות הידיים והרגליים למציאת הקצב והחלקה התווית המתאימה של המנגינה – מה שקראו "תקסים" (חלקה)

ראיון עם פרופסור משה מעוז, הקהילה החרדית בירושלים – מומחה לעניני סוריה ו" לנושא המיעוטים במזרח התיכון

— מה לדעתך, צמיו ליהדות סוריה בעתיד, לאור התהפוכות שהתרחשו בסוריה בעשרות השנים האחרונות?
זוהי קהילה שהצטיינה, במאה העשרים, בתנועת עלייה אדירה לפני כארבעים שנה. חיים עד היום שם למעלה מארבעת אלפים יהודים. זאת קהילה, שלמרות השינויים שעברו עליה לטובה, או לרעה, עדיין מוגדרת כקהילת מצוקה, מאחר וחבריה אינם רשאים לעזוב את סוריה. לשם איוון אציון, שלמרות שהשלטון הסורי לא חלל באמצעים של שפיכות דמים כדי לחסל מיעוטים שלא נראו לו, הרי לגבי היהודים הוא הניקט הגנה מוסרית כך שהקהילה חיה ומתפקדת, אם כי תחת מגבלות חמורות.

— מה כוחה של הקהילה היהודית בסוריה בהישוא למיעוטים אחרים בסוריה כפרט, ובמזרח התיכון בכלל?
השיקול של השלטון הסורי כיום, בנוגע למיעוטים, הוא שיקול פוליטי; היינו: באיון מידה עלול או עשוי מיעוט זה להרע עליו או להפריע למשטר. מבחינה זאת,